

Suriyeli
Kız
Çocuklarının
Eğitimine
Toplumsal
Cinsiyet
Açısından
Bakmak

Doç. Dr. FERYAL SAYGILIGİL

Yazar
Feryal Saygılıgil

Çevirmen
Işık Kırıbrahim

Editörler
Serenad Demirhan, Bülent Doğan

Tasarım ve Uygulama
YA DA Tasarım

Birinci Baskı
İstanbul 2019

© Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
Yavuz Sultan Selim Mahallesi Cibali Caddesi
No: 31 Fatih/İstanbul/Türkiye
(+90) 212 635 38 35
www.mavikalem.org
mavikalem@mavikalem.org

Bu makale Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği'nin Malala Fonu desteğiyle yürüttüğü Suriyeli Çocukların Eğitimine Dair Model Oluşturma Projesi kapsamında hazırlanmıştır.

MALALA
FUND

SURİYELİ
KIZ ÇOCUKLARININ EĞİTİMİNE
TOPLUMSAL CİNSİYET AÇISINDAN BAKMAK

Doç. Dr. FERYAL SAYGILIGİL

Kısaltmalar

3RP: Suriye Krizine Müdahaleye Yönelik Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, UNHCR

CEDAW: Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi

INEE: Acil Durumlarda Eğitim için Kurumlar Arası Ağ

IRC: Uluslararası Kurtarma Komitesi

KADAV: Kadınlarla Dayanışma Vakfı

KSGSM: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü

Giriş

Toplumsal cinsiyet sosyo-kültürel olarak belirlenen cinsiyet rollerine karşılık gelir. Bu roller kaynaklara erişimimizi, davranış kalıplarımızı, sorumluluklarımızı, paylaşım olanaklarımızı da belirler. Toplumsal cinsiyet algısına göre kadınların daha duygusal, erkeklerin daha güçlü ve akıllı olduğu; bazı işlerin kadınlara, bazı işlerin ise erkeklere uygun olduğu gibi genellemeler yapılır. Yine bu bakış açısına göre, günün bazı zamanlarında kadınların sokağa çıkması uygun değildir. “Kadının yeri evidir” sözü cinsiyetçi bakış açısıyla üretilmiş bir deyimdir. Bir bebek doğduğunda, biyolojik özelliklerine göre kız veya erkek olarak tanımlanır. Çoğunlukla bireyler ikisinden birini seçmek zorunda bırakılır. Bebek doğduğu andan itibaren kültürel ve sosyal düzen bebeği etkilemeye başlar. Cinsiyetlerine göre verilen isimlerden başlayarak cinsiyetin ilk çentikleri çocukların son derece yalın dimağlarına işlenmeye başlanır. Bu biçimlendirme, cinsiyetine göre farklı oyuncaklar alınarak devam eder. Uslu, hanım hanımcık kız çocukları; “erkekler ağlamaz” diye büyütülen, saldırgan ve yaramaz olmaları neredeyse doğal görülen erkek çocukları yetiştirilir. Büyüdükçe bu roller eğitim aracılığıyla da iyice pekiştirilir. Meslekler bunlara göre belirlenir. Kadınların daha çok evde sorumluluk almaları, erkeklerin ise evin dışında, kamusal alanda yer alarak bununla ilgili sorumluluklara sahip olmaları beklenir. Dolayısıyla eğitim toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturulmasında oldukça belirleyicidir.

Eğitim sosyolojisinin kurucularından olan Durkheim’in 1922 tarihli tanımına göre eğitim, *“yetişkin kuşakların, henüz toplumsal yaşam için yeterince olgunlaşmamış olanlar üzerindeki eylemidir ve her birimizin içindeki toplumsal varlığı genç kuşaklarda oluşturmayı hedefleyen sistematik bir sosyalizasyona dayanır”* (Aktaran, Zaidman,

2009: 122). Dolayısıyla eğitim aile kurumunda olduğu gibi kişilerin toplumdaki rollerini belirlemede, iktidar ilişkilerini oluşturmada ve benimsetmede de etkilidir. Başka bir deyişle eğitim, toplumsal cinsiyet rollerinin öğretildiği ve pekiştirildiği, toplumun devamlılığına aracılık eden sosyalizasyon ve toplumsallaşma sürecidir.

Feminist literatürün ilk klasik metinlerinden biri olarak kabul edilen ve Mary Wollstonecraft'ın 1792'de kaleme aldığı *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi* isimli kitapta esas olarak kadınların eğitimi üzerinde durulur. Wollstonecraft'a göre kadınları bağımsız kılacak, onların erdemli olmalarına yol açacak şey eğitimidir (s. 33). Rousseau'yla polemige girdiği kitabında yazar, eğitimde cinsiyetçi yaklaşımı ele alır ve Rousseau'nun kadınlara yönelik eğitim anlayışını eleştirir: "*İki cinsin erdemleri ve bilgisi aynı derecede olmasa da, aynı türden olmalıdır ve yalnızca ahlak duygusuna değil, aynı zamanda akla da sahip olduğu kabul edilen kadın cinsi (Rousseau'nun chimera'larından biri gibi tuhaf bir yarı insana uygun düşecek biçimde eğitilmek yerine), insan türüne özgü erdemlere -ya da mükemmeliyete- ulaşmada erkeklerle aynı araçları kullanabilmelidir*" (s. 61).

Toplumsal cinsiyetin eğitim açısından araştırılması ikinci dalga feminizmin yeşermeye başladığı 1960'lı - 70'li yıllarda başlar. Araştırmalar, kadınların toplumda yaşadığı eşitsizliklerin temelinde okulda yaşadıkları ayrımcılığın bulunduğunu ve bunda öğretmenlerin rolü olduğunu ortaya koymaktadır. 70'li yıllarda elde edilen bulgular, kız çocuklarının ve kadınların gördükleri eğitimin, erkeklerden çok çeşitli boyutlarda farklı olduğunu ve eşitsizliğini göstermektedir. Çocuklar, cinsiyete uygun cinsel rolleri –kızlar için annelik, ev kadınlığı, hemşirelik gibi– aile içinde olduğu kadar okulda da öğrenmektedir. Kız çocukları okulda edilginleşirken erkek çocuklar bağımsızlaşmaktadır. Okulda verilen eğitim cinsiyetçi davranışların pekiştirilmesinin hem nedeni hem de sonucudur.

Bu yazının konusu olan Suriyeli kız çocuklarının eğitim hakkı, kız çocuklarının okula gitmesi önündeki engeller ve buna yönelik çözüm önerilerine geçmeden önce, Türkiye'nin imzalamış olduğu ilgili sözleşme ve raporlara kısaca göz atalım.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği; Kadınların ve Kız Çocuklarının Eğitim Hakkı'yla ilgili İmzalanan Sözleşmeler, Raporlar

Türkiye, 1985 yılında imzalanan CEDAW (Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması) Sözleşmesi başta olmak üzere, Çocuk Hakları Sözleşmesi (1990), Pekin Deklarasyonu ve AB Ulusal Raporu çerçevesinde, eğitimde cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik önlemler almayı taahhüt etmektedir.

CEDAW Sözleşmesi, "eğitim hakkı" başlığını taşıyan 10. maddesiyle taraf devletlere, eğitimde cinsiyet ayrımının önlenmesi için uygun bütün önlemleri alma yükümlülüğünü getirir. Çocuk Hakları Sözleşmesi ise 1994 yılında 4058 sayılı yasayla iç hukuk kurallarına dönüştürülür. Bu sözleşmede taraf devletlerin, çocukların eğitim hakkını kabul edecekleri ve bu hakkın "fırsat eşitliği"¹ temeli üzerinde gerçekleştirilmesi için sözleşmede yer alan önlemleri alacakları belirtilir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2012: 11). Ayrıca, "Kadın 2000: 21. Yüzyıl için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış" (Pekin+5) ile "4. Dünya Kadın Konferansı" (KSGSM, 2000: 2) raporu sonucunda kabul edilen Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı da

¹ Buradaki fırsat eşitliğinden kasıt, Anayasa'nın 42. maddesindeki "İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okulları parasızdır" hükümlerinin uygulanmasıdır.

çekincesiz kabul edilmiştir. Bu planda, 2000 yılına kadar zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılması (1997’de geçilmiştir) ve kadın okumaz yazmazlığının ortadan kaldırılması, kızların ve kadınların eğitim ve öğretimine daha çok kaynak ayrılması ve gerektiğinde pozitif ayrımcılık uygulanması, okuma yazma konusunda dezavantajlı (yoksul, göçmen, sakat) kadınlara öncelik tanınması, cinsiyete dayalı meslekleşmeye karşı önlemler alınması gibi başlıklar vardır.²

CEDAW Sözleşmesi’nin 10/c maddesi “Kadın ve erkek rolleri ile ilgili kalıplaşmış kavramların eğitimin her şeklinden ve düzeyinden kaldırılması ve bu amaca ulaşılması için eğitim birliğinin ve diğer eğitim şekillerinin teşvik edilmesi, özellikle ders kitaplarının ve okul programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve eğitim metotlarının bu amaca göre düzenlenmesi” (KSGSM, 2003: 23) biçimindedir. Ancak, hâlâ kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rollerinin görsel materyallerde ve metinlerde süregeldiğini görmekteyiz (Aktaran, Tan, 2008: 72 ve Sayılan, 2012: 48–49).

Uluslararası kuruluşlar, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları (TÜSİAD) işbirliğiyle yürütülen “Haydi Kızlar Okula”, “Baba Beni Okula Gönder”, “Kardelenler” gibi kampanyalarla kız

2 Bunun dışında Pekin+5’te ise, “Kadın erkek eşitliğinin sağlanması için kadının eğitilmesi gerekliliği konusundaki artan bilinçlenme ve buna bağlı kazanımlar, özel olarak korunmaya muhtaç kadın gruplarına yönelik alternatif eğitim ve formasyon programlarındaki artışa rağmen, eğitim ve formasyon alanında güçlü bir siyasi iradenin var olmaması ve/veya eksikliği, kaynak yetersizliği, altyapı sorunları gibi nedenlerle henüz hedefine ulaşamamıştır. Diğer taraftan, ders kitaplarındaki ayrımcı kalıplar, kadınlar hakkındaki olumsuz klişeler, çocuk bakımının erkeklerle ve devletle bölüşülememesi gibi sorunlar ve bazı geleneksel tutum ve davranışlar hâlâ kadının eğitimi ve formasyon kazanımı önünde engel teşkil etmektedir. Bazı ülkelerde yapısal uyum politikalarının doğru formüle edilememesi ve/veya uygulamasındaki aksaklıklar eğitim sektöründe olumsuz sonuçlar yaratmıştır. Ayrıca, kadının yüksek öğrenim kurumlarına devam edebilmesi ile istihdam piyasası dinamikleri arasındaki yakın ilişkinin yeterince iyi anlaşılabilmesi da konuya daha çok önem verilmesi önünde engel oluşturmaya devam etmektedir” ifadeleri yer almaktadır.

öğrencilerin okuldan ayrılma oranlarını düşürmek ve kız çocuklarını eğitime kazandırmak hedeflenmektedir. Ancak tüm bu kampanyalar toplumsal cinsiyete duyarlı değildir. Her ne kadar Pekin+5'te geçse de, diğer öğrencilerden farklı olmanın anlamı, okullarda ayrımcı davranışlara maruz kalmak ve ötekileştirilme-dir.

Suriyeli Kız Çocuklarının Eğitim Hakkı Önündeki Engeller

BM'nin hesaplarına göre dünyadaki 774 milyon okumaz yazmaz yetişkinin üçte ikisini kadınlar oluşturmaktadır. Eğitim, kadınların hayatında kendini ifade etmek, olanaklardan ve risklerden haberdar olmak, karar alma süreçlerinde yer almak, en önemlisi de güçlenmek için çok önemli bir yer tutar. Aile içindeki cinsiyetçi işbölümü, rollerin eşit dağıtılmaması, bireylerin hiyerarşik konumu patriyarkal sömürünün³ hem nedeni hem sonucudur. Kadınların eğitim haklarının ellerinden alınması, "cinsiyetli bedenlerin üretilmesi"⁴ anlamında istedikleri okullara gitmelerine izin verilmemesi ve okulda kız öğrencilere biçilen roller ataerkil sistemin yeniden üretilmesine neden olur.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2014/21 sayılı genelgesine göre, Suriyeli çocuklar kendilerine verilen yabancı tanıtma belgesi ile herhangi bir devlet okuluna kayıt yaptırabilirler (MEB, 2014). Böylece devlet okulunda okumak isteyen Suriyeli öğrenciler, Türkiye'deki çocuklara sunulan her türlü eğitim hizmetinden faydalanabilmekte ve Türkiye'li akranları ile bir-

3 Patriyarka, erkeklerin kadınlar üzerinde egemen olduğu, kadınları ezdiği ve sömürdüğü toplumsal yapılar sistemidir. Patriyarkal sömürü ise burada üretilen sömürü mekanizmasıdır.

4 Bourdieu'ya göre, sosyalizasyon, "habitus"un üretilme süreci olarak, ilkin cinsiyetli beden üretilmesiyle başlar; beden, erkek egemen sistem yapısının gerçekleştiği yerlerden biri hâline gelir: "sembolik şiddet" (Zaidman, 2009: 129).

likte eğitim alabilmektedirler (Emin, 2016: 19). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 19 Temmuz 2018 tarihinde güncelle- diği bilgilere göre, Türkiye'de 3 milyon 541 bin 572 Suriyeli yaşıyor. Bu nüfusun yüzde 51'i 0 ile 18 yaşları arasındadır ve bu da Türkiye'de yaklaşık 1,5 milyon Suriyeli çocuk oldu- ğunu göstermektedir. Çocukların okula gönderilmesini des- tekleyen çabalar sayesinde 600 bin çocuk okula gidiyor olsa da, okul çağındaki Suriyeli çocuk ve ergenlerin yüzde 40'ı okula gitmemektedir (http://sgdd.org.tr/wpcontent/uploa- ds/2018/08/The_Needs_Assessment_TR_WEB.pdf).

Eğitim-Sen'in yayınladığı 2018 Yıl Sonu Eğitimde Cinsiyetçi- lik raporuna göre ise Türkiye'de Geçici Koruma Kapsamında bulunan 1 milyon 358 bin 904 Suriyeli çocuktan yalnızca 608 bin 084'ü okula gidiyor. Eğitim çağında olup okula devam edemeyen Suriyeli çocuklar ise ucuz işgücü olarak çalıştırılmakta ya da sokakta yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır. Kız çocuklar açısından bu durum daha da vahim olmaktadır. Okula gitmeyen kız çocuğu bakım emeğine (yaşlı bakımı/tıbbi bakım) maruz kalmakta ya da erken yaşta evlendirilmektedir. Bir Suriyeli kadın sığınmacı, kadınlar ve kız çocukları için eğitimin ne denli önemli olduğunu şöyle dile getiriyor: *"Bir kızın eğitime ihtiyacı vardır. Eğer ben eğitimli olsaydım, aileme şu durumda yardımcı olabilirdim. Bir erkek iş bulabilir ama kızlar bulamaz. Çalışmak için, eğitim almasına ihtiyacı var"* (UNCHR, 2014: 25. Aktaran Ulutaş-Akbaş, 2018: 290). Türkiye'dekine benzer bir biçimde Suriyeli kadınların eğitim düzeyi arttıkça işgücü piyasasına katılım eğilimi de artmaktadır (a.g.e., s. 289).

Suriyeli kadınların ve kız çocuklarının eğitim alması kararlarında ailenin eğitim düzeyi de rol oynamaktadır (a.g.e., s. 295). Melda Yaman, 2017 yılında KADAV'ın istihdam atölyelerine katılan Suriyeli kadınlarla gerçekleştirdiği görüşmeler sonucunda şu değerlendirmelerde bulunuyor (Öztürk, 2018: 10): *"Suriyeli mültecilerin haneleri kalabalıktır; çocuk, koca ve*

yaşlı bakımı ciddi bir emek gerektirmektedir. Kadınlar güçlü ataerkil ilişkiler içinde yaşamlarını sürdürmek zorundadır. Erkek çocukları kız çocuklarından daha itibarlıdır; kadınların çoğunun üçten fazla çocuğu bulunmaktadır. Suriye'nin bazı bölgelerinden gelenler arasında erkeklerin birden fazla kadınla evlenmesi yaygındır; çocuk yaşta evlilik görülmekte ve yaygınlaşmaktadır, erkekler kadınlardan ortalama 10–15 yaş daha büyüktür; kadınlar istihdama katılmak gibi pek çok etkinlik için kocalarından izin almak zorundadır.”

Birleşmiş Milletler Kadın Birimi, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği işbirliğiyle, “Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocuklarının İhtiyaç Analizi” araştırmasına göre (http://sgdd.org.tr/wp-content/uploads/2018/08/The_Needs_Assessment_TR_WEB.pdf)⁵ “Anketlere katılanların yüzde 62’si eğitimlerini yarıda bıraktıkları için ilkokul ya da düşük eğitim seviyesindeyken yüzde 19’u hiç okula gitmemiş ve yüzde 21’i lise mezunu. Yalnızca yüzde 5’lik bir kısım yüksek eğitim görmüş. Çocuk katılımcılarda, 6 ile 14 yaş arasında okula gitme oranı yüzde 61. Bu oran daha büyük yaşlarda düşüş gösteriyor (12 ile 14 yaş arası yüzde 52 ve 15 ile 17 yaş arası yüzde 20). Kız ve oğlan çocuklarının oranları arasında, kız çocuklarının 12 ila 14 yaşında okulu bırakma oranının daha yüksek oluşu gibi farklılıklar mevcut. 15 ile 17 yaşları arasında ise okula devam konusunda büyük bir düşüş var; bu oranlar kız çocukları için yüzde 37, oğlan çocukları için yüzde 27”. Araştırma, kız çocuklarının okula

⁵ Bu veriler, Hatay, Adana, Antep, Urfa, İstanbul, Konya, İzmir olmak üzere yedi farklı şehirde toplamda bin 291 Suriyeli kadın ve kız çocuğu ile yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edildi. İzlanda Hükümeti tarafından finanse edilen araştırmada Suriyeli kadınların karşılaştıkları en önemli sorunların barınma olanaklarına erişim, dil engeli ve istihdama katılım olduğu ortaya çıktı. Araştırma, Türkiye’deki birçok Suriyeli kadın ve kız çocuğunun aşırı yoksulluk ve yetersiz barınma koşulları altında yaşadığını, hiç Türkçe bilmediklerini ya da çok az anladıklarını, ev sahibi toplumla etkileşimlerinin sınırlı olması sebebiyle de önemli ihtiyaçlar içinde olduğunu ortaya koymakta.

devamlılığındaki düşüşün çocuk işçiliğiyle doğrudan ilişkisinin daha az olduğunu işaret ediyor. Kız çocuklarının çalışma oranında yalnızca yüzde 3'lük bir artış söz konusu, bu da çocuk yaşta evlilik⁶ ve ev işleri yapma gibi faktörlerin kız çocuklarının eğitimlerini yarıda bırakmaları konusunda daha yaygın olduğunu göstermekte. Kız çocukları, evden yürütülen gelir getirici işlerde veya ailelerinde baba ya da başka bir erkek bireyin olmaması, babanın hasta ya da çalışmıyor olması gibi durumlarda çalışmaya başlamaktadır. Bazı durumlarda kadın ve kız çocuklarının akrabaları onlara ev işi, çocuk bakımı ve/veya erken yaşta evlilik karşılığında evlerinde barınma teklifinde bulunarak onların durumlarından istifade etmektedirler. Bunun yanı sıra kadın ve kız çocuklarının yüzde 73'lük bir kısmının günlük hayatta kötü davranışlar ve ayrımcılığa maruz kalmalarına rağmen şiddet ya da taciz konusunda nereden destek alabileceklerini bilmediği ortaya çıkmıştır. Yine bu araştırmaya göre, dil konusundaki sorunlar hem Suriyeli kadınlar hem de onların çocukları için en büyük engellerden biridir. Ayrıca, okullardaki öğrencilerin önemli bir bölümünün okula öğleden sonra gitmesinin ve okul çıkışında havanın kararmış olmasının güvensizlik hissinde önemli bir rolü olduğu da söylenebilir (Tüzün, 2017: 25). Yukarıda sözü edilen araştırma da bu endişeyi doğrulamaktadır. Ayrıca, kız çocuklarını okula göndermeme düşüncesinde okul ile yaşanan yer arasındaki mesafenin uzun ol-

6 Çocuk evliliği: 18 yaşın altında resmî evlilik ya da resmî nikâhsız birliktelik olarak adlandırılan çocuk evliliği her ne kadar kız çocuklarının orantısız bir biçimde daha çok etkilese de hem kız hem de erkek çocuklarının hayatlarında yer alan bir gerçekliktir. Çocuk evliliği oldukça yaygın bir durumdur ve yaşam boyu süren dezavantaj ve yoksunluklara sebebiyet verebilir. Uluslararası birçok sözleşme ve anlaşmada çocuk evliliği sorununa değinilmektedir. Örneğin Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin 16. maddesinde çocuk evliliğine karşı korunma hakkına değinilmektedir: "*Çocuğun erken yaşta nişanlanması ya da evlenmesi hiçbir şekilde yasal sayılmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmî sicile kaydının mecburi olması için, yasama dâhil gerekli tüm önlemler alınacaktır* (http://sgdd.org.tr/wp-content/uploads/2018/08/The_Needs_Assessment_TR_WEB.pdf).

ması ve ulaşım masrafı da etkilidir. Yine bu araştırmaya göre vurgularsak, kız çocukları ve ergenlerin eğitimlerine devam edememelerinin ana sebebi; evden çıkmalarına izin verilmemesi, kız çocuklarının ilkokul eğitimi sonrasında evlerinde tutulmaları, onlara bakım sorumluluğu verilmesi ve erken yaşta evlendirilmeleridir. Diğer engeller arasında ise kayıt yaptırmanın zor olması, diploma denkliği bulunmaması ve öğretmenlerin olumsuz tavırları sayılmaktadır. Çocuklardan okula gitmek yerine çalışmaları istenmektedir. Suriyeli kadınlar bu engellere karşı koyabilmek için şartlı eğitim desteği, zorunlu ilköğretim ve kız ve erkek çocuklarının okullarını ayırmayı önermektedirler (http://sgdd.org.tr/wp-content/uploads/2018/08/the_Needs_Assessment_TR_WEB.pdf). Ailelerin okula göndermeme nedenleri arasında, çocukların okulda anadilini ve kültürünü unutması gibi kaygıları da söz konusu olabiliyor (Yerelden Genele Suriyeli Kız Çocuklarının Okullaşmasını Desteklemek; Mavi Kalem Toplantı Raporu 14 Haziran 2017: 11).

Mavi Kalem Derneği'nin yaptığı saha araştırmasının⁷ sonuçlarına göre (Kız Çocukları Okur, Dünya Değişir, Mavi Kalem Toplantı Raporu, 20 Aralık 2017: 23) ise, çocuklar öncelikle dil konusunda ve derslerde zorluk yaşamaktadır. Arapça bilen öğretmen sayısının az olması okula gitmeleri açısından caydırıcı olabilmektedir. Bunların dışında dışlanma ve alay edilme gibi sebepler de az da olsa söz konusudur (etiketlenme). Bu çocuklar ciddi bir oranda Kuran kurslarına devam etmektedirler. Okula giden çocukların yüzde 6'sı bunu düzenli olarak devam ettirememektedir. Yine bu araştırmaya göre okula göndermeme nedenlerinden en önemlileri maddi zorluklar (kırtasiye, okul malzemesi, okul kıyafeti ve ulaşım masrafı), yukarıda da vurgulanan güvenlik kaygısı (Suriyeli olmayan kişiler tarafından kız çocuklarının başına bir şey getirilebileceği) ve çocuk evliliğidir.

7 Bütün veriler 0-14 yaş arasındaki 182 Suriyeli kız çocuğuna aittir.

Öneriler

Bu konudaki başlıca öneriler şöyle sıralanabilir:

“Suriyeli kadın ve kız çocuklarına özgü ihtiyaçlara ilişkin cinsiyete göre ayrıştırılmış veri toplanması, programlamada cinsiyete duyarlı göstergeler kullanılması, kadın mültecilerle ilgili değerlendirme ve analizlerin yaygınlaştırılıp müzakere edilmesi ve 3RP’nin⁸ Türkiye bölümleri, izleme ve değerlendirmeler kısmı dâhil olmak üzere anket, görüşme ve planlamalara kadınların ve kadın örgütlerinin dâhil edilerek analizlerin devam ettirilmesi” (http://sgdd.org.tr/wpcontent/uploads/2018/08/The_Needs_Assessment_TR_WEB.pdf); kız çocuklarının okullaşmasından söz ederken okula devamlarının da izlenmesi ve desteklenmesi (Aysel Madra, Yerelden Genele Suriyeli Kız Çocuklarının Okullaşmasını Desteklemek; Mavi Kalem Toplantı Raporu 14 Haziran 2017: 19); Suriyeli kız çocukları açısından temel ihtiyaçlardan biri olan okula güvenli ve ücretsiz ulaşım imkânlarının sağlanması ve artırılması (Tüzün: 2017: 25).

Bunların yanı sıra, erken yaşta evlilikle ilgili olarak farkındalık yaratma çalışmaları ve kadın ve kız çocuklarının güçlendirilmesine yönelik faaliyetlerle çocuk yaşta evliliklerin önüne geçilebilir. Çeşitli biçimlerde verilebilecek sosyal ve ekonomik destek, çeşitli eğitim seçenekleri ve kız çocukları için güvenli eğitim alanları oluşturulması, çocuk evliliği ve zorla evlilik gibi sorunların azaltılmasında yardımcı olup kız çocuklarının eğitiminin ilerletilmesine destek olabilir (http://sgdd.org.tr/wpcontent/uploads/2018/08/The_Needs_Assessment_TR_WEB.pdf:.63). Bunun için KADAV’dan Özgül Kaptan’ın sahadaki deneyimine kulak vermek önemli: *“Annelerle, çocukların nişanlanmadan önce en azından 2–3 aylık bir güven ilişkisi kurmaları gerektiğini konuşamazsınız. Konuşsanız da bir işe yaramaz. O karşılıklı bir iletişim süreci. Bu yüzden biz*

8 Suriye krizine müdahaleye yönelik Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı.

sahada evleri ziyaret etmek, teke tek ilişki kurmak gibi çeşitli yöntemler ve atölyelerle bu ilişkiyi geliştirebileceğimizi düşündük. Bu, hem bize güvenmeleri hem de birbirlerine destek olmaları için sabit mekânda atölyeler ve üretim faaliyetinin de olduğu bir çalışma...” (Yerelden Genele Suriyeli Kız Çocuklarının Okullaşmasını Desteklemek; Mavi Kalem Toplantı Raporu 14 Haziran 2017: 16).

Babanın eğitimdeki söz hakkı (bkz. Kız Çocukları Okur, Dünya Değişir, Mavi Kalem Toplantı Raporu, 20 Aralık 2017 :25) unutulmadan kız çocuklarına ulaşmak için aileleri ikna etmek gerekmektedir. Ailelere yönelik seminerler yapılarak bu konuda aileler teşvik edilmelidir (Yasser Dallal, Yerelden Genele Suriyeli Kız Çocuklarının Okullaşmasını Desteklemek; Mavi Kalem Toplantı Raporu 14 Haziran 2017: 24). Kız çocuklarının okuldan ayrı kalma süresi uzadıkça çocuk yaşta evlilik, gebelik, annelik gibi bedensel, ruhsal, zihinsel olarak çocuğun sağlığını tehdit eden durumlarla karşılaşma riski artmaktadır. Bu konuda aileleri bilgilendirmek önemlidir.

Suriyeli çocukların Millî Eğitim Bakanlığı okullarına adaptasyonu ve eğitimlerine devam etmeleri için öğrenim ortamlarının gözden geçirilmesi, bu çocukların Türkçe öğrenmeleri için destek verilmesi ve öğretmenlerin katılımcıların ifade ettiği biçimde ayrımcı tavırları hakkında okul tabanlı faaliyetler gerçekleştirmesi önem taşımaktadır.

INEE'nin *Psikososyal Destek Kılavuzu*'nda yer alan erkek ve kız çocukların karşı karşıya olduğu farklı risklerin belirlenmesi ve müdahalenin buna duyarlı hâle getirilmesi önerisi özellikle vurgulanmalıdır (s. 35): *“Kaliteli eğitim güvenli ve toplumsal cinsiyete duyarlı olmalı. Erkek ve kız çocukların karşı karşıya bulunduğu riskler birbirinden farklı olabilir ve dolayısıyla nitelikli eğitime erişim fırsatlarını farklı şekillerde etkileyebilir. Müdahalenin bir toplumsal cinsiyet kimliğini diğerinin önüne geçirmemesi için bu farklılıkları tespit etmek*

önemlidir. Kız ve oğlan çocuklar çeşitli fiziksel ve psikolojik tehditlerle karşı karşıyadır; hem okul yolunda hem de okulda fiziksel ve sözlü zorbalık (bullying) ve şiddet içeren saldırılar bunlardan bazılarıdır (Pereznieto, Magee ve Fyles, 2017: 33)". Kızların oğlanlara göre psikolojik ya da sözlü şiddete, tacize maruz kalma riskleri yüksektir (cinsiyetçi şakalar, bedensel temaslar da buna dâhildir). Öğretmenlerin bununla ilgili farkındalıklarının artırılması gerekmektedir.

Yine aynı kılavuzda yer alan ve sahadan verilen örneğe göre erişim ve öğrenme ortamında, eğitimde kadın sınıf asistanlarının yer alması oldukça kayda değer mahiyettedir (s. 40): "2001 yılında Gine'deki mülteci kamplarında mülteci çocukların, özellikle de kız çocuklarının yaygın olarak cinsel istismara ve şiddete uğramış olduğu ortaya çıktı. Kızların eğitime erişiminin zaten kısıtlı olduğu bir ortamda bu olaylar kızların okula devamını daha da azalttı. International Rescue Committee (IRC) çocukları korumak, yeni olaylar yaşanmasını önlemek ve kız çocuklarının okula devamını artırmak amacıyla Sınıf Asistanları programını başlattı. Kadınlar, kız çocuklarının sınıf ortamında nasıl destekleneceği konusunda IRC'den eğitim aldılar. 4. sınıftan 12. sınıfa kadar tüm sınıflarda asistanlar görevlendirildi ve bu asistanlara kız öğrencilerin okula birkaç defa gelmemesi durumunda evlerini ziyaret etme görevi de verildi. Böyle bir durumda asistanlar çocuğun ailesiyle görüşüp, kız öğrencinin okula geri dönmesini sağlamak üzere çalıştılar. Programın değerlendirme sonuçlarında, bu girişim sayesinde hem erkek hem kız öğrencilerin artık sınıf ortamını daha sakin, daha düzenli ve öğrenmeyi daha fazla teşvik edici bulunduğu görüldü, öğretmen-öğrenci ilişkilerinin de daha saygılı olduğu belirlendi (BMMYK, 2007)".

Yukarıda da sözü edilen ve Mavi Kalem'in "Suriyeli Kız Çocuklarının Eğitime Kazandırılması ve Savunuculuk Projesi" kapsamındaki çalışmasından çıkan bulguların değerlendirilmesine yer verirse (Kız Çocukları Okur, Dünya Değişir, Mavi

Kalem Toplantı Raporu, 20 Aralık 2017: 38–39): Başta öğretmenler kendi ihtiyaçlarına yönelik Türkçe eğitim ihtiyacının önemini vurgulamaktadır (s. 37). Kız çocuklarının 13–14 yaşlarında okula devamı konusunda ciddi bir düşüş yaşanmaktadır; bu da çocuk yaşta evliliği, bakım emeğini ve de çocuk işçiliğini doğrular niteliktedir.

Özellikle çocuk evliliğiyle ilgili verilerin toplanması, bu konuda ailelerle ve eğitimcilerle farkındalığa ilişkin çalışma yapılması ivedilikle gereklidir. Bakım emeği yükünü azaltmak üzere devlet tarafından sağlanacak kreş ve evde bakım hizmetlerinin gerekliliğinin altını çizilmelidir. Güvenlik ihtiyacı için aileler bilgilendirilmeli ve bu konuda çalışılmalıdır.

Sonuç Yerine

Eğitimin kendisi patriyarkal sistemle uyumludur. Kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikleri haklı gösterir; bu eşitsizliklerin devamlılığında rol oynar ya da bu eşitsizlikler yokmuş gibi davranır. Ders kitapları üzerine yapılan incelemeler erkekler lehine geliştirilmiş önyargıları göstermektedir. Bu önyargı daha sonra akademide de sürer. Bütün bu cinsiyetçi politikaları eleştirmekten vazgeçmemekle birlikte, kız çocuklarının ve kadınların eğitim haklarının engellenmesini de gözden kaçırmamak gerekmektedir. Bu yazının konusu olan Suriyeli kız çocuklarının atölyelerde ya da evde ücretsiz işgücü olarak çalıştırılmaları -hem emeklerine el konulması hem de eğitim haklarının ellerinden alınması bağlamında- istedikleri biçimde yaşama haklarının "olmaması" anlamını taşır. Eğitim haktır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yeniden üretilmediği bir eğitim anlayışı, kamusal alanda var olabilmek ve toplumsal yaşama katılım için en temel haklardandır. Eşitlikçi politikalarla ve hak temelli yaklaşımla cinsiyetçilikten ve ayrımcılıktan arındırılmış, nitelikli, herkes tarafından erişilebilir bir eğitim programına hepimizin ihtiyacı vardır.

Kaynakça

Emin, M. N. (2016), *Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Temel Eğitim Politikaları*, sayı: 153, İstanbul: SETA.

KSGM, Eylem Platformu ve Pekin Deklarasyonu; Stratejik Plan 2008-2012.

Mavi Kalem Toplantı Raporları (2017), <https://www.mavikalem.org/yayinlar-2>

MEB (2014), Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/yabyonegiogr_1/yabyonegiogr_1.html

Öztürk, M. (2018), *Toplum ve Hekim*, cilt: 33, sayı: 4, "Suriyeli Kadın Mültecilerin Emek ve İstihdam Koşulları".

Psikososyal Destek Kılavuzu (2018), İstanbul: Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği.

Saygılıgil, F. (2016), *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*, Ankara: Dipnot Yayınları.

Saylan, F. (2012), "Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim", *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim; Olanaklar ve Sınırlar*, Fevziye Saylan (der.), Ankara: Dipnot Yayınları.

Tan, M. (2008), "Eğitim", *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri*, İstanbul: TÜSİAD ve KAGİDER Yayınları.

Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocuklarının İhtiyaç Analizi (2018), Ankara: Birleşmiş Milletler Kadın Birimi.

Tüzün, I. (2017), *Türkiye'de Mülteci Çocukların Eğitim Hakkını ve Karşılıklı Uyumu Destekleyen Yaklaşımlar, Politikalar ve Uygulamalar*, European Liberal Forum.

Ulutaş-Ünlütürk, Ç-Akbaş, S. (2018), *Feminist Sosyal Politika; Bakım, Emek, Göç; Gülay Toksöz'e Armağan*, "Suriyeli Kadınlar", İstanbul: Notabene Yayınları.

Wollstonecraft, M. (2007), *Kadın Haklarının Gereçelendirilmesi*, Deniz Hak-yemez (çev.), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Zaidman, C. (2009), *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*, Helena Hırata, Françoise Laboire, Hélène le Doaré, Danièle Senotier (der.), Gülnur Acar-Savran (çev.), İstanbul: Kanat Yayınları.